

Katolik Kilisenin Yeni Dünya Düzeni ile İmtihanı: 19. Yüzyılda Siyasal Katolisizm

İbrahim Sarıtaş*

Öz

Katolik Kilisesi uzun yıllar iktidar alanında hem dünyevi hem de uhrevi olarak tek meşruluk kaynağı olarak görülmüştür. Ancak Aydınlanma, modernite, sekülerleşme ve Fransız Devrimi, Kilisenin bu gücünü sınırlamıştır. Kilise bu gelişmeleri bir dönem yok saymış ve en sonunda fiili durumu kabullenerek politik alanda yeniden güç devşirme arayışına girmiştir. Siyasal Katolisizm Kilisenin bu arayışının bir ürünüdür. Demokrasiyle kısmen barışan Katolik hareket 1870'lerden itibaren tüm Avrupa'da siyasi partiler kurmaya başlamış, bunun neticesinde bugünkü Hristiyan Demokrat siyasetin temelleri atılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Katolik Kilise, Fransız Devrimi, Siyasal Katolisizm, Aydınlanma, Sekülerizm, Demokrasi, Liberalizm.

The Trial of Catholic Church with the New World Order: Political Catholicism in the 19th Century

Abstract

Catholic Church has been regarded as the sole source of legitimacy earthly and ethereally in the power domain for a long time. However, enlightenment, modernization, secularization, and the French Revolution restricted the power of the Church. The Church ignored the developments under these circumstances for a period, and finally accepted the actual situation and set off on a quest of re-ingathering of power to itself in the political area. Political Catholicism is the product of this quest of Church. The Catholic movement, which partly made peace with democracy, began to form political parties all over the Europe after 1870s, therefore the foundations of today's Christian democratic policy had been laid.

Key Words: Catholic Church, French Revolution, Political Catholicism, Enlightenment, Secularization, Democracy, Liberalism.

* Dr. Öğretim Üyesi | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi | isaritas@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-2841-0787

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 94, Bahar 2019, ss. 7-32.

Gönderim Tarihi: 21 Haziran 2019 | Kabul Tarihi: 27 Haziran 2019

Giriş

Politik olanın incelendiği her çalışmada toplumsal bir analizi sürecin içerisine dahil etmek doğru bir yöntemdir. Çünkü beşere dair olan her mevzu aynı zamanda toplumsaldır ve tüm diğer toplumsal faktörlerin etkisi altındadır. Gelenekler, töreler ve en önemlisi de din, yüzyıllardır toplumsal yaşamın temel belirleyici aktörleri olarak karşımızda durmaktadır. Özellikle din, beşerin yaşam alanına dair öyle bir etki alanına sahiptir ki, onun doğuşundan ölümüne kadar her noktasında kısıtlayıcı, belirleyici ve yönlendirici bir güce sahiptir. Aynı şekilde toplum içinde oluşan tüm kurumların güç ve iktidar eksenli etkileşiminde de dünden bugüne, Doğu'dan Batı'ya, tüm medeniyetler açısından din önemli bir yer tutmaktadır. Ortaçağ'dan günümüze kadar özellikle Batı'da Kilisenin böyle bir güce sahip olduğu gerçeği karşımızda durmaktadır. Beylik düzeninden kral devlete, ulus devletten günümüz modern demokratik devletlerine kadar Kilisenin sosyal ve siyasal alana dair büyük bir etkisi olmuştur. İktidarın Tanrısal olduğu algısı, Kiliseyi doğal olarak Kral'a taç giydiren bir konuma yükseltmiş, aynı zamanda onun afarez yetkisi verilen otoritenin alınması kozunu da beraber kullanmaya imkan vermiştir. Büyük topraklara ve eğitim tekeline sahip Kilisenin karşısında, bu güç alanını sarsacak ve sınırlayacak başka bir aktör tarihte uzun süre ortaya çıkamamıştır. Ancak zaman içerisinde, modernite ve Aydınlanma sürecinde bilimdeki gelişmeler ve sosyal hayatta yaşanan sekülerleşme hareketi, bu tekeli ortadan kaldırmaya yönelik gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Böylelikle tarihinde ilk defa Kilisenin otoritesi sorgulanmış, güç alanları sınırlanmış ve sosyolojik olarak Kilise kendi mecrasına çekilmeye zorlanmıştır. Özellikle bu gelişmelerin siyasi alandaki aktörü olarak Fransız Devrimi, Kilisenin otoritesini ciddi anlamda sarsmıştır. Toplumsal alanda yaşanan kurumsal ve kültürel değişikliklerin tamamı, Kilisenin sosyal alandaki etkisine karşı topyekün bir mücadele girişimi olarak hayat bulmuştur. Kilise de bu durum karşısında kendisini korumaya çalışmış, gelişmeleri bir dönem yok saymış, en sonunda ise fiili durumu kabullenmiş ve kendisine politik alanda bir kimlik kazanarak kaybettiği otoritesini yeniden tesis etmeye çalışmıştır. İşte siyasal Katolik hareket, böyle bir çabanın ve kaygının ürünüdür.

Bu çalışma, özellikle siyasal alanda Kilisenin ortaya koyduğu dönüşümü araştırmaktadır. Çalışmada, Aydınlanma, modernite, sekülerizm, Fransız Devrimi, liberalizm ve Protestanlığın Kiliseye hangi yönde bir etki yarattığı ve buna karşın Kilisenin nasıl tepki verdiği incelenecektir. Daha özelinde ise bu çalışma, örgütlü siyasal Katolisizmin Fransız Devrimi'nden İkinci Dünya Savaşı'na kadar Almanya'daki seyrini incelemeye çalışılacaktır.

Siyasal Katolisizm Kavramına Dair

Siyasal Katolisizm kavramının izahını amaçlayan bir çalışma teolojik ve politik mecraya yönelik tarihsel bir analizi birlikte ortaya koymayı gerektirmektedir. Kavrama dair bir tanım çabası ise Kilisenin¹ otoritesinin tartışılmaya başladığı bir süreçte, yeni gelişen siyasi ve toplumsal duruma karşı bir uyum çabasının izahını içermelidir. Bu anlamda Katolik siyasal hareket, modernizasyon sürecinde varolanı sosyal ve siyasi değişimin karşısında korumaya çalışan yeni düzene karşı bir reaksiyon olarak tanımlanabilir.² Bu hareket Kilisenin değerlerini korumaya yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Temel okumaları genel olarak, Vatikan ve Katolik Kilisesinin fermanları ve diğer psikoposluk metinleri üzerinden yapılabilir. Kavrama dair tarihsel bir analize girmeye çalışıldığında ise belirli bir kuruluş tarihini net olarak ortaya koymak çok mümkün değildir³ ancak dönemsel olarak belirli safhaları yine de sınırlı şekilde belirtmek mümkündür. Tarihsel analiz noktasında söylenmesi gereken diğer bir konu ise siyasal Katolisizmin ayrı bir hareket olarak 1900'lerin ortasından itibaren günden güne artan gücüyle kendini siyasi arenada gösterdiği gerçeğidir.

1830'ların sonundaki ilk kültür çatışması, siyasal Katolisizme kendi yolunu açar ve bu akım 1848 devriminden sonra artan biçimde liberalizm karşıtı bir görünüm sergiler.⁴ Önceleri demokrasi⁵ ve insan hakları karşıtı görünen bu hareket, Birinci Dünya Savaşı öncesi temkinli bir şekilde parlamentarizme onay vermiş ve demokratik mecralarda birçok Katolik siyasi oluşum kurulmuştur. Kilisenin bu eylemi aynı zamanda yeni alanlarda iletişim kanalları aramanın ve güç devşirmenin araçsallaştırılması mevzuudur. Ancak ilk önce incelenmesi gereken konu, Kilisenin neden siyasi bir hareketin içerisinde var olmaya çalıştığı konusudur. Bu mevzuyu incelemek için feodalizmden kapitalizme giden yolda Fransız Devrimi ve Aydınlanma gibi olayların/süreçlerin Kilise üzerindeki etkisini irdelemek gerekmektedir.

1 Kilise kavramı Yunanca "kyrika" kelimesinden gelmektedir ve "Tanrı'ya ait olmak" anlamını taşır. Ancak Katolik gelenekte "Tanrı'nın halkı olmak" şeklinde yorumlanmaktadır. Konrad Hartelt, *Katholische Kirche*, içinde: Axel Freiherr von Campenhausen/Ilona Riedl-Spangenberg/P. Reinhold Sebott, *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht*, 2002, s. 402.

2 Urs Altermatt, "Katholizismus und Moderne", *Zur Sozial und Mentalitaetsgeschichte der Schweizer Katholiken im 19. und 20. Jahrhundert*, Zurich 1989, s. 60.

3 Hans Hürten, *Deutsche Katholiken 1918-1945*, Paderborn 1992, s. 29.

4 Margare L. Anderson, "The Kulturkampf and the Course of German History", *CEH*, Jg. 19, 1986, s. 87.

5 1791 yılında demokrasi kavramı Psikopos Lamourette von Lyon tarafından "demokratie chetienne" şeklinde kullanılmıştır. Ancak burada kavrama dinsel bir anlam yüklenmiştir. Burada kavram Kilise içerisindeki derneklerin demokratik olarak hiyerarşiden azat edilmesi anlamında kullanılmıştır. Ancak 1830'lardan sonra Kilise içerisinde demokrasi gerçek anlamıyla kullanılmaya başlanmış ve "Hristiyan demokrasi" sosyal ve siyasi meselelere dair bir anlam ifade etmeye başlamıştır. *Christliche Demokratie: Grundsätze und Politik Gestaltung*, Konrad Adenauer Stiftung, Köln 2010, s. 13.

Kavramsala dair yapılması gereken diğer bir değerlendirme ise muhafazakarlık ve siyasi Katolisizmin birbirlerine yakınlığı meselesidir. İlk olarak Katolisizmin kullandığı kavramsalla muhafazakar düşüncenin temel kavramları karşılaştırıldığında birçok ortak nokta bulunmaktadır. Otoriteye sadakat, organik toplum düşüncesi, Tanrısal iktidarın meşruiyeti ve bekası meselesi, aile kurumuna verilen önem, geleneklere ve tarihsel tecrübelerle saygı duyulması ve aristokrat düzenin sürmesi gerekliliği aslında muhafazakar düşünce ile siyasi Katolisizmi biraraya getiren ortak noktalar. Yine aynı şekilde Katolik siyaset de klasik muhafazakarlıkla aynı dönemde, Aydınlanmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁶ Bu bağlantılar, bir anlamda muhafazakar düşüncenin gelişimiyle Katolik düşüncenin içiçeliğini gösterir. Ancak konu ayrıntılı incelendiğinde bu bağın ayrıştığı büyük bir alanı görmek de mümkündür. Muhafazakar düşünce ve Katolik hareket, sadece Aydınlanma ve Fransız Devrimi karşıtlığı ekseninde ve kurulu iktidarın muhafazası bağlamında kendilerini aynı yolda bulmuşlardır.⁷ Hatta Dirsch'e göre, siyasi Katolisizm, geleneksel muhafazakarlığın evrensel bir düşünce kuramamasında etkili olmuştur.⁸ Bu düşünce, aynı zamanda muhafazakar düşünce üzerinde Kilisenin etkisini anlatmak açısından önemlidir. Nipperdey ise Katolik siyasetin, romantik muhafazakarlık ve Fransız gelenekçiliğinin dışında, muhafazakarlığın ayrı bir politik teolojisini geliştirdiğini söyler.⁹ Gerçekten de Almanya'da muhafazakarlık, bir anlamda kendisini Kilisenin etkisinden kurtaramamış ve evrensellik noktasında iddialarını çok fazla yayamamıştır. Epstein, bu durumu, Aydınlanmanın Katolik ve Protestanlar arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, muhafazakarlığının dinsel bakış açısıyla gelişmesini Almanya'daki politik ve iktisadi faktörlerin az gelişmişliğine bağlamaktadır.¹⁰ Ancak söylendiği üzere 19. yüzyılda ortaya çıkan muhafazakar düşüncenin ötesinde ayrıca ve onu bazı noktalarda aşan bir siyasi Katolisizmden bahsetmek mümkündür. Bu yol haritasını Vatikan'ın açıkladığı metinlerde, Papaların toplumsal olaylara dönük fermanlarında ve Kilisenin etkisiyle kurulmuş siyasi oluşumlar incelendiğinde görmek mümkündür.

6 Felix Dirsch, "Katholischer Konservatismus-Literaturbericht und Versuch einer Typologie", *Stand und Probleme der Erforschung des Konservatismus*, ed. Caspar von Schrenck-Notzing, Band 1, Duncker & Humblot, Berlin 2000, s. 48.

7 Ayrıca muhafazakar düşünceyi ortaya koyan düşünürlerin birçoğunun Katolik olmasının dışında Katolik cemaat içerisinde gelişen bir muhafazakarlık olduğu da söylenmelidir. Ancak muhafazakar düşüncenin bizatihi bir Kilise muhafazakarlığı olduğu söylenemez.

8 Dirsch, a. g. m., s. 49.

9 Thomas Nipperdey, *Deutsche Geschichte des 19. Jahrhunderts. Bürgerwelt und starker Staat*, Münih 1983, s. 382.

10 Klaus Epstein, "Die Ursprünge des Konservatismus in Deutschland", *Der Ausgangspunkt: Die Herausforderungen durch die Französische Revolution 1770-1806*, Frankfurt/M, Berlin, Wien 1973, s. 49.

Toplumsal ve Siyasal Değişimin Kısacasında Katolik Kilisesi

Ortaçağ beylikleri ve krallıklardan ulus devlete doğru evrilen süreç içerisinde egemenlik anlayışı yöneticilerin kutsal hakları üzerine inşa edilerek Tanrısal kaynaklı olarak kabul edilmiş, Roma Kilisesi ilahi ve dünyevi iki kılıcın da sahibi olarak iktidarın tek meşruluk kaynağı olarak görülmüştür.¹¹ Dünyevi iktidarın güç kazandığı dönemlerde bile Roma Kilisesi, kendisini yeniden tesis eden siyasi otorite ve güçle birlikte hareket etmiş, Krallık ve Kilise geleneklerini biraraya getiren bir düzen fikrini oluşturmuştur. Bu anlayış, yer-yüzü iktidarını göklerin bir yansıması olarak kabul etmiş ve tek bir Tanrı'nın göklere egemen olduğu gibi, dünyayı da tek bir imparatorun/krallığın yönetimine bırakmıştır.¹² Bu süreç içerisinde Katolik Kilisesi, Avrupa toplumlarının feodal yapısında hem dünyevi hem de uhrevi olarak tek meşruluk kaynağı olmanın konforunu/tekeli imkanlarını kullanmıştır.¹³ Ancak zamanla dünyada bu tekeli ortadan kaldıracak politik ve sosyal gelişmeler yaşanmıştır. Aydınlanma, modernite, sekülerleşme ve Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan toplumsal ortam ve liberal talepler Kilisenin etki alanına tırpan vuran gelişmeler olarak hayat bulmuştur.

Kilisenin karşısında tehdit olarak ortaya çıkan gelişmelerden ilki, Aydınlanma ve onu takip eden sekülerleşme sürecidir. Aydınlanma felsefesi hem düşüncenin hem de toplumsal yaşamın köklü değişimlere uğrayacağı bir sürecin felsefi öncüsü olmuştur. Aydınlanmanın fikri kaynağı Rönesans ve özellikle de 17. yüzyıl felsefesinin ortaya koyduğu ilkelerdir. Bilgi ve yaşam hakkında akla olan güvenin artması ise Aydınlanmanın temel düsturudur. Sekülerleşme ise dinin toplumsal alanda gerilemesi ve özel alanla sınırlandırılması olmak üzere iki bileşen üzerine inşa edilmiştir.¹⁴ Batı toplumlarının geçirdiği sınıfsal ve yapısal dönüşümlerin sonucunda Avrupa'nın feodal toplumları içerisinde bu sekülerizm anlayışı filizlenmiştir.¹⁵ Aydınlanmanın bir sonucu olarak, doğa bilimlerinde başlayıp sosyal bilimlerde devam eden bilimsel ilerleme, geleneksel teolojik ve metafizik açıklamaları bilim öncesi kabul ederek onlara karşı gerçekliği açıklamada üstünlük iddia etmeye başlamıştır.¹⁶ Böylelikle din,

11 Francis Fukuyama, *Siyasi Düzenin Kökenleri*, Profil Yayınları, İstanbul 2016, s. 249.

12 Henry Kissinger, *Diplomasi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000, s. 56.

13 1791 ve 1878 yılları arasında Papa sadece Katoliklerin başı olarak görülmemiştir. O aynı zamanda Kilise devletinin dünya lideridir. Geleneksel otoritenin savunusu da bu ilkeyle mündemiç gündeme getirilmiştir. Rudolf Uertz, *Katholismus und Demokratie*, ApuZ, <http://www.bpb.de/apuz/29234/katholismus-und-demokratie?p=all>, 2005.

14 Jose Casanova, *Seküler, Sekülerleşmeler; Sekülerizmler*, Calhoun Craig, Van Antwerpen Jonathan, Juergenmeyer Mark (ed.) içinde, Nika Yayınevi, Ankara, 2017, s. 86.

15 Fukuyama, a. g. e. , s. 235.

16 Jose Casanova, *Modern Dünyada Kamusal Dinler*, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya, 2014, s. 38.

bilim öncesi ilkel bir düşünceye indirgenmiş, bilgi, eğitim ve bilimsel dünya görüşlerinin ilerlemesiyle mekanik bir dünya anlayışına yönelik başlamıştır.¹⁷ Aydınlanmanın siyasal eleştirisi ise, dini kurumların iktidar ve meşruiyet alanını hedef almış ve Aydınlanmacı metinler Kilise kurumlarına karşı bir savaş bildirisi şeklinde kullanılmıştır.¹⁸ Geleneksel toplum yaşanan modernleşme süreci ile birlikte kendi uhdesinde yaratmış olduğu sihirinden bir anlamda arındırılmıştır. Bu toplumsal değişim aynı zamanda yeni bir subjektivite ve yaratıcılık unsurunu ortaya çıkarmıştır. Böylelikle işlevsel farklılıkların ortaya çıktığı modern toplumlar bireyselleşme üzerinde kazanımlar elde etmeye başlamış,¹⁹ yani Max Weber'in değişimiyle "İnsanlar artık kendilerini birer birey olarak görmeye başlamışlardır."²⁰

Bu süreç karşısında dinle mündemiç bir halde bulunan gelenekleri ortadan kaldırmaya yönelik girişimler, Kilise ile tüm yenilikçi hareketleri karşı karşıya getirmiştir. Bunlardan en tehlikelisi ise doğal olarak din eksenli seküler bir yenileşme hareketi olarak görülebilecek Protestanlık hareketi olmuştur.²¹ Casanova, Protestan hareketini teoloji alanında seküler bir dünyanın ortaya çıkmasında temel etken olarak görmektedir. Bu hareket Roma Katolik Kilisesinin birlik, evrensellik, kutsallık ve önderlik iddialarını aşındırarak kendisini "Roma Katolik" sıfatıyla ayıracak bir bölünmenin yolunu açmıştır. Bu ayrılık Batı Hristiyan düzenini ortadan kaldırmış, yeni düşüncelerin ortaya çıkmasına imkan verecek yeni bir zemin yaratmış ve seküler alanların dinin denetiminden çıkmasını sağlamıştır. Protestanlık, süregelen gelişmelere sadece dini bir meşruluk sağlamakla kalmamış, insanları yeni dini ilkeler ve seküler ahlakla tanıştırmak, bu gelişmelerin üzerinde yönlendirici ve şekil verici bir işlev görmüştür. Böylelikle Protestanlık, sekülerleştirmenin din içerisindeki bir biçimine dönüşmüştür. Westphalia düzeniyle ortaya çıkan "*cuius regio, eius religio*" yani "*kimin bölgesi, onun dini*" ilkesi ise protestanlığı dini hoşgörünün ve liberal devletin gözdesi yapmıştır.²² Böylelikle Protestanlık, bir güç olarak Katolik Kilisesinin karşısında kendisine bir hareket alanı kazanmıştır.

Aslında Katolik Kilisesi ve Protestanlık arasındaki çatışma, temel olarak liberalizmin ve kapitalizmin toplumsal alanda meydana getirdiği değişikliklere de dayandırılabilir. Çünkü tüm bu gelişmeler içerisinde Aydınlanma ve

17 Charles Taylor, *Seküler Çağ*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 339.

18 Casanova, *Modern Dünyada Kamusal Dinler*, s. 39.

19 Mathias Möhring-Hesse, "Politik aus dem Glauben und ethische Auslegung. Zur theologischen Begründung christlicher Gesellschaftsethik als normative Reflexion politischer Glaubenspraxis", *JCSW*, 32, 1991, s. 78.

20 Hesse, a. g. m., s. 78.

21 Robert Gascione, *The Church and Secularity, Two Stories of Liberal Society*, 2009, Georgetown University Press, ss. 7-8

22 Casanova, *Modern Dünyada Kamusal Dinler*, a. g. e., ss. 29-30.

modernizmin bir sonucu olarak sekülerizm, Kilisenin dogmalarına karşı çıkan Protestanlık ve gelişen ticari kapitalist düzen hep birlikte Kilisenin toplumsal ve ekonomik güç alanına dair kısıtlayıcı bir baskı yapmıştır. Ancak şu söylenebilir ki, bu etkileşim karşılıklı olarak meydana gelmiştir. Örneğin Casanova, ekonomi alanında kapitalizmin kökleşmesini sekülerleşmenin ortaya çıkmasında etkili bir tetikleyici²³ olarak görmektedir.²⁴ Habermas ise, Protestan etiğini toplumsal bir rasyonelleşmenin amaçsal-rasyonel eylemin alt dizgilerinin, kapitalist işletme ve modern devlet kurumu biçiminde yerleşmesine dayandığını söylemekte ve bu etiğin amaçsal-rasyonel bir eylemin yönelimlerini kişilik dizgesinde değersel-rasyonel olarak sabitleyen, tüm alanları dizgiselleştiren bir inanç etiğine olan ihtiyacın sonucu olarak görmektedir.²⁵ Samuel Huntington da Protestan inancındaki yükselişin ve kapitalizmin modernleşmeyi hızlandırdığını düşünen kişiler arasındadır. Huntington, Üçüncü Dalga isimli çalışmasında Protestan ülkelerin demokratik usulleri kabullenmekte Katoliklere göre niçin daha başarılı olduğunu sormakta ve Weber'in tezine atıfta bulunarak, Protestanlığın ekonomik girişimi, burjuvaziyi, kapitalizmin ve ekonomik zenginliğin gelişimini teşvik ettiğini, bu tutumun ise demokratik kurumların doğuşunu kolaylaştırdığını belirtmektedir.²⁶ Bu açıdan Kilisenin değişimle kavgasını kapitalizm ve Protestanlık ekseninde tartışmak doğru bir yöntem olacaktır.

Katolik Kilisesinin karşılaştığı tüm bu meydan okumalar, kendileri açısından oldukça karamsar bir durumu ifade etmektedir. Öncelikli olarak Aydınlanma düşüncesinin insanlığın tek ölçütü olarak yücelttiği akıl, halk katmanlarının menfaati aleyhine oluşmuş ruhban temelli düzeni hedef almıştır. Ancak Aydınlanma hareketinin tetiklediği değişim baskısı ve Kilise karşıtlığını Fransız Devrimi çok daha farklı noktalara taşımıştır. Fransız Devrimi'yle hiyerarşik yapılar yerini eşitlikçi bir anlayışa bırakmış, toplum sözleşmesi kuramlarının iktidarın kaynağını yeryüzüne indirdiği egemenlik anlayışı dünya üzerinde hüküm sürmeye başlamıştır.²⁷ Bu süreç içerisinde değişim baskısı militarist bir hal almış ve bugün dahi o dönemde maruz kalınan muamele, Katolik Kilisesi için travma yaratan bir sembole dönüşmüştür. Sadece Fransa'da değil, Avrupa'nın birçok yerinde Kiliseye karşı yükselen muhalif

23 Protestan etiğinin kapitalizm ile ilişkisi Weber tarafından ısrarla vurgulanan ve bugün için genel kabul görmüş bir yaklaşımdır, Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Profil Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 292. Bu ilişkiyi tartışan başka bir çalışma için bakınız: Kurt Samuelsson, *Din ve İktisadi Faaliyet: Protestan Ahlak, Kapitalizmin Yükselişi ve Bilginin Suistimali*, Çeviren: Ahmet Uzun, Liberte Yayınları, Ankara, 2018.

24 Casanova, *Modern Dünyada Kamusal Dinler*, a. g. e., s. 30.

25 Jürgen Habermas, *İletişimsel Eylem Kuramı*, Kambalçı Yayınevi. İstanbul, 2001, ss. 241-242.

26 Samuel Huntington, *Üçüncü Dalga*, 20. Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma, Kıta Yayınları, Ankara 2007, s. 74.

27 Sanayi Devrimiyle birlikte gelişen durum ise tüm bu süreçlerin hızlanmasıyla sonuçlanmıştır.

hareketler ortaya çıkmıştır. Bu süreç Kilisenin mallarına el konulması ve ruhbanların ayrıcalıklarının ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanmıştır.

Fransız Devrimi, sebepleri kadar sonuçları bakımından da Katolik Kiliseyi etkileyen bir durum yaratmıştır. Öncelikli olarak Fransız Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan özgürlük felsefesi ve insan hakları bildireleri bu süreci oldukça başka noktalara taşımıştır.²⁸ Amerikan ve Fransız devrimleri sonrası yaşanan dönemin bir mahsulü olarak²⁹ ilan edilen bu insan hakları bildireleri dünyevi iktidarı ve kendisini onun hamisi olarak gören Kilise kurumunu hedef almıştır.³⁰ Bildirelerde inanç ve düşünce özgürlüğü, laiklik, devletin kamusal okullarda hakimiyetinin sağlanması ve Katolik dinin devlet dini olmaktan çıkarılması gibi konuların tamamı, aslında Katolik Kilisenin iktidar alanına dair meseleler olarak şekillenmiştir.³¹ Devrimlerin insan haklarına dair bu talepleri, modern anayasa hareketini de beraberinde getirmiştir. Avrupa genelinde, 1795'ten 1830'lara kadar toplam 70 anayasa ilan edilmiştir. Bu anayasaların her birinde bireysel hakların tam olarak yer aldığı söylenemese de temel hakların sınırlı olarak da olsa anayasal bir metinde yer alması ciddi bir gelişme olmuştur.³²

Sonuç olarak, Fransız Devrimi ile Avrupa'da başlayan sallantıda Kilise devlet ile olan güçlü bağınyı kaybetmiştir. Fransız Devrimi'ni yaşayan Fransa ve Kıta Avrupası'ndaki Kiliseler eski rejimle kaynaşmış olmasından dolayı bir çatışmanın içerisinde kalmış ve onun sosyal, kültürel ve eğitim yapılarına karşı savaş açılmış vesonucunda çoğu devletleştirilmiştir.³³ Özellikle İtalya ve Fransa'da Kilise devleti tamamen tırpanlanmıştır. Almanya'da da Katolik Kilise, kendisinin yarı kamusal karakterini bu süreç içerisinde kaybetmiştir.³⁴

28 Ortaçağ'da Hristiyan doğal hak düşüncesi hukuk ve devlet felsefesi eksensli olmayıp, daha ziyade etik ve ahlak teorisi eksenslidir. Diğer taraftan Ortaçağ'da Kilisede insan hakkına dair modern bir iz görmek mümkün değildir. Aksi halde cadı avlarını, Haçlı seferlerini, engizisyonu dışında tutarak bir insan hakkı açıklaması yapılmış olacaktır. Judith Schmidt und Niels Rochlitzer, "Tradition oder Mimese? Die Katholische Kirche und die Menschenrechte", *MRM/Menschen Rechts Magazin*, Heft 1, 2006, s. 54; Yeniçağ'da ise örneğin Fransisco de Vittoria 1500'lü yıllarda "Salamanca Okulu"nu kurmuş ve insan hakları konusunda çalışmalar yürütmüştür. Bu okulun temsilcileri evrensel bir halk cemiyeti inşa etme çabasına girişmiş, dini aidiyetleri dışlayarak, ortak ve eşit bir aidiyet anlayışı geliştirmeye çalışmışlardır. Bu gelenekten gelen Hugo Grotius, doğal hakkı Tanrı'nın dahi değiştiremeyeceği şekilde anlaşılması gereken aklın bir emri olarak görmüştür. Alfred Verdross, *Die Würde des Menschen als Grundlage der Menschenrechte*, EuGRZ, 1977, s. 208.

29 Schmidt und Rochlitzer, a. g. m., s. 55.

30 Knut Walf, "Die Menchenrechte in der Katholischen Kirche", *Menschenrechte in der Kirche*, ed. Michaela Pilters, 1980, s. 105.

31 Schmidt und Rochlitzer, a. g. m., s. 56.

32 Schmidt und Rochlitzer, a. g. m., s. 56.

33 Uertz, a. g. e.

34 Winfried Becker, "Katholizismus - pluralistische Gesellschaft - Christliche Demokratie. Entwicklungslinien in Deutschland und Frankreich", *Historisch-Politische Mitteilungen*, 3/1, Böhlau Verlag, 2013, s. 3.

Tek istisna olarak Amerika'da Kilise kendisini herhangi bir kavga vermeden insan hakları ve liberal düzenle birleştirebilmiştir.

Ancak nihayetinde Fransız Devrimi sonrası dinin sekülerleşmesi ve bireyselleşmesi tartışmaları Kilisenin gücünü tamamen ortadan kaldırmamıştır. Katolik Kilisesi mevcut dengeleri kullanarak savaşıma ve karşısındaki güçleri meşruluk ilkesinden mahrum bırakarak etkisizleştirme çabasına girişmiştir. Bunda da sonuç alamayan Kilise bu süreçte toplumsal alan içerisinde farklı bir konuma yönelmiş³⁵ ve birey üzerindeki etkisinden vazgeçerek kendisini Hristiyanlığın politik ve toplum yaşamındaki konumu üzerine yoğunlaştırmıştır.³⁶

Katolik Kilisesinin Değişime Karşı Direnci ve Politik Eylem Planı

Söylendiği üzere, sosyal ve siyasal alanda farklı güç ve iktidar odaklarını ortaya çıkışı, her geçen gün Kilise aleyhine gelişen bir durum doğurmuş ve özellikle Fransız Devrimi sonrasında Kilise kendi iktidar alanını korumanın derdine düşmüştür. Bu süreç içerisinde Katolik Kilisesi, temel olarak anayasal metinlerde yer alan insan haklarına, sekülerizme ve demokrasiye karşı oldukça temkinli ve olumsuz yaklaşmıştır. Katolik Kilisesinin demokratikleşme ve sekülerleşmeye karşı almış olduğu tutum, ilk aşamada onu yok saymak ve sonrasında ise tüm imkanlarıyla ona karşı koymak olmuştur.

Bu dönemde liberal insan hakları ve demokratik düzen düşüncesinin sonuçlarına ilk karşı çıkış, VI. Pius'un Fransız Ulusal Meclisi'nin sivil anayasasına karşı 1791 yılında yayınladığı "*Breve Quod Aliquantum*"udur. Bu metin Aziz Paulus'un "*Roma Mektubu*"na atıfta bulunarak, monarkın şiddetine karşı sakinliği telkin etmektedir. Buna göre "*Başımıza gelen şiddet Tanrı'dan kaynaklanmaktadır.*" Metnin temel amacı, mevcut iktidarın konumunu korumak ve ona karşı çıkışları ortadan kaldırmaktır. XVI. Gregor ise 1832 yılında "*Enzyklika*³⁷ *Mirari Vos*"³⁸ isimli bir belge kaleme almış ve monarka sarsılmaz bir sadakati telkin ederek vicdan, din ve düşünce özgürlüğünü saçma olarak nitelemiş ve bu özgürlük taleplerinin Kilisenin ve Tanrı'nın düşmanı olduğunu ilan etmiştir. Bu metinde ifade özgürlüğü "*çürümüş eşitlik anlayışından akan delilik*" olarak tanımlanmıştır. Papa'ya göre sınırsız bir düşünce özgürlüğünü barındıran böyle zehirli bir yanılğı, topluma ve Kiliseye en büyük za-

35 Hermann Lübke, *Religion nach der Aufklärung*, Styria, Graz-Wien-Köln 1986, s. 286.

36 Ernst-Wolfgang Böckenförde, "Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation", içinde: *Staat, Gesellschaft, Freiheit*, Suhrkamp, Frankfurt/M 1976, s. 42.

37 Ferman.

38 XVI. Gregor, *Enzyklika Mirari vos*, 15 Ağustos 1832, Acta Gregorii Papae XVII, I, ss. 169-174.

rarı verecektir.³⁹ Papa XVI. Gregor, aynı metinde politik ve sosyal tüm liberal talepleri cehennemden çıkma olarak lanetlemiş veher türlü deneyi reddedererek, bu doğrultuda Kilise eksenli tüm tartışmalara yasak getirmiştir.⁴⁰ Ayrıca Papa, yükselen siyasal hareketlerin dine karşı saldırgan tutumlarını kınamış, doğa yasalarını dinin yerini almaya aday gören tüm pozitif bilimlerde eleştirmiştir. Papa bir çılgınlık olarak kabul ettiği dini tarafsızlık ilkesini de bu metinde mahkûm etmiş ve halk egemenliği kavramına karşı çıkararak mevcut düzenin güvencesi olarak bildiği prenslere itaati yüceltmıştır. Son olarak Papa, bu tablonun sorumlusunun sapkın Protestan düşüncesiolduğunu işaret etmiştir. Papalık, aynı metinde kiliseye dini, doğruyu ve adaleti koruma görevi vermiş, yanılğı ve adaletsizliğin susarak kabul edilmesini ise yasaklamıştır.⁴¹ XVI. Gregor tarafından tercih edilen bu tutum, Katolik Kilise içerisinde yirminci yüzyılın ortalarına kadar *süren*, modern toplumu olumsuz okuyan, demokrasilere karşı her ne varsa onlarla ittifaka götüren, seküler düşünceye her zeminde sekte vurmaya çalışan bir geleneğin de temellerini atmıştır. Özellikle de bu iki Papa, yani XVI. Gregor ve IX. Pius tarafından uygulanan politikalar, modern dünya ile kurdukları olumsuz ilişki de Katolik Kilisesini tüm yeniliklere karşı kapatmıştır.

Kilisenin yeniliklere kapalı halini vedogmatik bakış açısınıdeğiştirmesi ve modern dünyanın içerisinde girmesi ise Papa XIII. Leo (1878-1903) ile gerçekleşmiştir.⁴² XIII. Leo dönemi, Sosyalist hareketlerin yükselişe geçtiği günlerde Kilisenin liberal yönetimlerle çıkar birliği bulduğu, böylelikle kendisine ayrı bir hareket zemini yarattığı bir dönem olarak hayat bulmuştur. Papa XIII. Leo, ilk olarak Fransızlara “*Acceptez la Republique*”, yani cumhuriyeti kabullenme çağrısında bulunmuştur. Böylelikle demokratik düzen içerisinde Kilisenin meşruiyetini yeniden inşa etmeye çalışmıştır. Leo, ayrıca 1891 yılında sosyal sorunlara karşı Kilisenin hareket etmesi gerekliliğini vurgulamış⁴³ ve tüm örgütlere devlet ve iktidar süreçlerinde, işçilere yönelik çalışmaların ve sendikal faaliyetlerin içerisinde aktif olarak yer almaları talimatını vermiştir. Böylelikle sosyal bir düzlem içerisinde ilk defa Hristiyan-sosyal ve Hristiyan-demokrat partilerin kurulması çağrısı yapılmıştır. Papa, 1901 yılında yayınladığı “*Graves de Communi*” bildirisinde ise Kilise örgütlerinin politik mecralarda sosyal konuların üzerine odaklanmaları gerekliliğini tekrar dile getirmiştir. Leo çalışanların adalet ve hakkaniyet esa-

39 *Enzyklika Mirari vos, a. g. e.*, s. 170.

40 Axel Schildt, *Konservatismus in Deutschland*, C. H. Beck Verlag, München 1998, s. 56.

41 XIII. Leo, *Paepstliche Enzyklika Rerum Novarum*, 15. 05. 1891, *Acta Sanctae Sedis* 23, 1890-1891, ss. 641-670.

42 Richard P. McBrien, *The Pocket Guide to the Popes*, Harper Collins, 2006, s. 310.

43 Schmidt und Rochlitzer, a. g. m., s. 57.

sında muamele görmeleri için birçok tedbir alınmasını özendirmiş, bu yolda Katolik sendikalarının kurulmasını ve bunların ruhbanlar tarafından yönlendirilmesini teşvik etmiştir. Ancak Leo, politik alanda sınırsız bir siyaset öngörmemiş ve sosyal faaliyetlerin dışına çıkılmasını yasaklamıştır. Böylelikle demokratik anayasa tartışmaları ve buna benzer konuların Kilisenin ilgi alanı dışında kaldığını dikte etmiştir.⁴⁴ Papa XIII. Leo'nun siyasi mecrada yeni bir sosyal bakış açısı geliştirmesinin sebebi, bir anlamda Kilisenin ideallerini yeniden modern dünyanın içerisinde gerçekleştirebilmek ve bunun için gerekli kitle desteğini geliştiren işçi sınıfı içerisindeki inançlı insanlar üzerinden sağlamak amacı taşımıştır. XIII. Leo tarafından uygulanan açılım politikası, on dokuzuncu yüzyılda Kiliseyi ve Hristiyan değerlerini seküler düşünceye, siyasal liberalizme ve Fransız Devrimi sonrasında oluşan gelişmelere karşı koruma amaçlı bir adım olarak hayat bulmuştur. Bu durum Kilise hiyerarşisinin yönetiminde olan Katolik birliklerini biraraya getirmiş ve yeni dünyaya uygun siyasi partilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Burada, XIII. Leo döneminin liberalleşme ve sekülerleşme yolunda büyük bir açılım olup olmadığı tartışması yapılabilir. Her ne kadar Papa Kiliseyi sadece sosyal politika alanında tutmaya çalışsa da Kiliseyi liberalizmin birçok ilkesi ile barıştırmıştır. Örneğin Aquinli Thomas'ın malların adil dağılımı ve insanın yaşam hakkını minimum bir doğal hak olarak kabul eden düşüncesine atıf yapan Papa XIII. Leo, mülkiyet hakkını kutsal ilan etmiş, serbest girişimciliği de adil ücretlendirme ve sosyal sorumluluğa sahip olmak koşulu ile bir hak olarak tanımıştır.⁴⁵ Hatta XIII. Leo, özel mülkiyetin ilahi doğal hukuk tarafından kutsanmış olduğunu söylemiştir. Ancak liberal demokrasiler lehine kabul edilebilecek bu adımlar, aslında XIII. Leo'nun Kilise üyelerini siyasal alanda hareketlendirerek Kilisenin karşılaşıcağı saldırıları savuşturmak amacındadır.⁴⁶ Yani bu dönem her ne kadar liberal değerlerin kabullenildiği bir görüntü oluştursa da, Kilise sadece menfaatlerini koruma amacıyla demokratik usulleri kullanan ve kimi zaman bu görüntüsünden uzaklaşan bir politika izlemiştir.

Ancak burada şu da söylenmelidir ki, her ne kadar Papa Leo'nun⁴⁷ bu açılımları "liberal" bir hareket olarak tanımlanma konusunda sıkıntılar ihtiva etse de, onun bu açılımları Kilisenin gelişen liberal harekete olumlu bakan ya da en azından onun kaçınılmaz olduğunu gören kendisinden başka birçok

44 Uertz, a. g. m.

45 Schmidt und Rochlitzer, a. g. m., s. 57.

46 Bill McSweeney, *Roman Catholicism: A Search for Relevance*, Basil Blackwell Publisher, 1980, s. 79.

47 Temel olarak Papaların bu metinlerini Joseph de Maistre, Fransız Louis de Bonald, Robert de Lamennais, Alman Joseph Görres ve Friedrich Schlegel ve İsviçre'li Carl Ludwig von Haller gibi düşünürler tarafından desteklemiştir, Uertz, a. g. m.

fraksiyonu da doğurmuştur. Yani XIII. Leo dönemi sonrası liberalizmi destekleyici bir hareketi de Katolik hareket içerisinde görmek mümkündür. Bunlar tabii ki Katolik siyaset içerisinde istisnalar olarak anılmalıdır. Örneğin burada Katolik bir din adamı olan Papaz Felicite Robert de Lamennais'ı anmak mümkündür. Lamennais'ın liberalizme yakınlığı özellikle dikkat çekicidir. Çünkü Lamennais Fransız Devrimi sonrası liberal ilkelerle uyum içinde bir teori geliştirmeye çalışmış ve 1830 yılında "*L'Avenir*" isimli bir dergi yayımlamaya başlamıştır. Devrim sonrası Fransa'da hazırlanan bu yayın, demokrasi, halk egemenliği, basın ve inanç özgürlükleri gibi liberal fikirleri yücelten bir çizgi benimsemiştir. Lamennais bu süreçte Kilisenin ve devletin ayrıştırılması, inanç, vicdan, eğitim ve basın özgürlükleri noktasında teşvik edici birçok çalışma yürütmüştür. Ona göre demokrasi ve din ilkesel olarak bir karşıtlık içerisinde değildir. Ayrıca liberalizmin özgürlük, adalet ve eşitlik ilkeleri de dinin özünden uzak değildir ve aslında liberalizm, inançların devletin baskısı altında olduğu birçok bölgede Hristiyanlığa katkı sunabilir. Ona göre bunu kabullenerek hareket etmek, Kilise açısından en hayırlı şey olacaktır. Bundan dolayı Lamennais bireyci ve seküler liberalizm⁴⁸ ile reformcu Hristiyan çevrenin ortak hareket etmesini önermiştir.⁴⁹ Ancak onun liberal bakış açısı Papa XVI. Gregor tarafından kabul edilemez bir ihanet olarak algılanmış ve kendisi görevden azledilmiştir.⁵⁰ Papaz Wilhelm Müllerise Almanya'da, 1848 yılındaki liberal devrimci hareketi özgür Almanya kurma çabaları için olumlu bir adım olarak karşılayarak, tüm Hristiyanlara Prusya metropollerinde anavatanın gerçek özgürlük ülkesi olması yolunda liberalizmle birlikte hareket etme çağrısı yapmıştır. Ona göre bu devrim kaçınılmazdır ve yapılması gereken Tanrı'nın düzenine uygun özgür bir ülke yaratma noktasında halka yardımcı olmaktır. Müller de aslında bir devrimci değildir ancak Kilisenin ana kanadının karşısında tırnak içerisinde liberal bir bakış açısı geliştirmiştir.⁵¹ Bu konuda zikredilebilecek bir diğer kişi ise Maiz'lı Piskopos Wilhelm Emmanuel Freiherr von Ketteler'dir. Ketteler'in metinleri de liberal bir bakış açısına sahiptir ve büyük bir başarı sergileyerek 19. yüzyıl siyasal Katolisizmin temel düşüncelerinden biri olarak uzun dönemler var olmuş-

48 1831 yılında Almanya'da Lamennais adil olmayan hükümdara karşı halkın karşı koyma hakkı olduğuna dair düşünceleri Mainz Gazetesinde "Der Katholik" adıyla yayımlanır. Buradaki metinde Lamennais, Kilisenin özgürlüğü dışında inanç ve ifade özgürlüğünü, eğitim, basın ve dernekleşme özgürlüğünü savunur. Almanya'da bu düşünceler olumlu karşılanır ancak ülke genelinde Lamennais'ın bu düşüncelerine topyekün bir kabulün olduğunu söylemek ise yanlış olur, Becker, a. g. m, s. 48.

49 Andreas Verhülsdonk, *Religion und Gesellschaft: Felicite Lamennais*, European University Studies, Frankfurt/M. 1991, s. 67.

50 Becker, "Katholizismus - pluralistische Gesellschaft - Christliche Demokratie. Entwicklungslinien in Deutschland und Frankreich", s. 48.

51 Rüdiger Hachtmann, "Vormärz und Revolution – vom schwierigen Umgang der protestantischen Geistlichkeit mit der bürgerlichen Moderne", *Evangelische Kirche in Berlin-Brandenburg*, Archivbericht 11, 1999, s. 20.

tur.⁵² O da 1862 yılında yazdığı “Özgürlük, Otorite ve Kilise”(Freiheit, Autorität und Kirche) adlı metinde hukuk devletine ve parlamentarizme dair siyasi ve sosyolojik görüşlerini ortaya koyar. Burada Hristiyanlığın siyasete bakış açısını sosyal reform fikri üzerinden kurar.⁵³ Ketteler, Katoliklere Kilisenin çıkarları noktasında, Fransız Devrimi'nin ve liberalizmin siyasi, parlamenter ve basın eksenli gelişmelerini kabullenmeyi ve onları kendi lehlerine iyi bir şekilde kullanmayı telkin eder. Ketteler, ayrıca mutlakiyete ve polis devletine karşı çıkarak, gerçek hukuk devletine geçişi önerir. Ketteler, öncelikle devletin hukuk güvencesi vermesi, devlet ve özel hukuk düzeni arasındaki ayrımın net olarak yapılması, idare hukukunun inşa edilmesi ve yargı bağımsızlığının sağlanması gerekliliğine vurgu yapar.⁵⁴ Ketteler de XIII. Leo gibi Aquinli Thomas'ın doğa düzeni ve doğal haklar fikrini benimser ve böylelikle de rasyonel zeminde, Hristiyan teorisine dair diğer partilerin fikirlerini ortak bir diyalog ortamına yerleştirmeye çalışır.⁵⁵ Ketteler özgürlük anlayışını tanımlarken onu tarihsel süreç içerisinde gelişen ve aslında Hristiyan teorisyle mündemiç ve ondan asla uzak olmayan bir düzlemde ele alır. Buna göre bu haklar aslında “Hristiyan-Cermen özgürlükleri”dir. Ona göre tek yapılması gereken modernizm sürecinde bu anlayışla özgürlüklerin yeniden inşasıdır.⁵⁶ Kilise içerisindeki “liberal” akım olarak zikredilebilecek son çevre ise Haemmerle'nin 1867 yılında Avusturya/Feldkirch'te kurduğu “Voralberger Anayasa Dostları Derneği”dir. Bu dernek, açılış bildiri metninde, yeni bir sivil evlilik yasasının yazılmasını, inanç ve vicdan özgürlüğünün sağlanmasını, eğitim ve bilim alanında araştırma özgürlüğünün oluşturulmasını, laiklik ekseninde tüm mezheplerin eşit değerlendirilmesini, eğitimde Kilisenin tekel yetkilerinin kaldırılmasını ve tüm vatandaşların eğitim işletmesi açabilmesini talep etmektedir.⁵⁷ Dönemine göre oldukça radikal önerilerde bulunan bu dernek 1898 yılında kadar, yani otuz yıla yakın bir süre etkin olarak çalışmıştır. Ancak Aydınlanmacı bir kültür milliyetçiliğinin doğması sonucu Almanya'daki bu “liberal” hareket de ne yazık ki sekteye uğramıştır.⁵⁸ Bu örnekler söylendiği üzere, oldukça istisnadır ve bundan dolayı Katolik hareketin liberalizme dair nefreti ve karşıtlığı reel bir durum olarak önümüzde durmaktadır.

52 *Christliche Demokratie: Grundsätze und Politik Gestaltung*, a. g. e., s. 14.

53 Winfried Becker, “1848: Bürgerliche Freiheit und Freiheit der Kirche. Die Religionsartikel der Paulskirchenverfassung boten auch den Vätern des Grundgesetzes Orientierung”, in: *Die politische Meinung*, Monatschrift zu Fragen der Zeit 44 Jg., 350, 1999, s. 80.

54 Georg Franz, *Kulturkampf*, Verlag Georg D. W. Callwey, München 1954, s. 203.

55 Franz Horner, “Die neuscholastische Naturrechtslehre zwischen Antimodernismus und moderner Sozialwissenschaft”, *Der Modernismus*, Ed. Erika Weinzierl, Graz 1974, s. 286.

56 Uertz, a. g. e.

57 Voralberger Landeszeitung, 21. 07. 1868, naklen: Kurt Greussing, “Transplantat und Eigenwuchs: Liberale Milleus in Voralberg im 19. Jahrhundert”, Wilhelm Meusburger (Bearb.): *Norman Douglas – 7. Symposium, Bregenz und Thüringen*, Vlb., 12. /13. 10. 2012. Feldkirch/Graz 2013, s. 55.

58 Kurt Greussing, a. g. m., s. 67.

Sonuç olarak, liberalizmle ortak nokta bulma arayışındaki istisnai örnekler dışında, Katolik sosyal teori, liberalizme ve yaşanan tüm değişikliklere karşı savaş vermeye çalışmıştır. Her ne kadar Katolik hareket 19. yüzyıl içerisinde toplumsal ve kültürel bir modernleşme baskısı altında bir dönüşüm geçirmiş olsa da yine de bu değişimlere mesafeli duruşunu korumaya çalışmıştır. Ancak süreç içerisinde yeni düzeni kabullenmek ve buna uygun politikalar üretmek yolunu seçmiş ya da seçmek zorunda kalmıştır.⁵⁹ Yani son 150 yıl içerisinde Katolisizmin seyri genel olarak gelenekçilikten demokrasi ideallerine doğru bir seyir izlemiştir.⁶⁰ Bir taraftan liberalizm ve Endüstri Devrimi'nin baskıları, diğer diğer taraftan Katolik Kilisesi örgütlerinin talepleri Vatikan'ın itirazlarını durdurmuş ve Papalık makamı zamanla Belçika, Almanya, İtalya, Hollanda, Avusturya ve İsviçre'de Hristiyan partilerin kurulmasına izin vermiştir.⁶¹ Böylelikle politik mecrada Katolik partiler 1870'lerden itibaren⁶² tüm Avrupa'da kurulmaya başlamıştır.⁶³ İnanç olgusu ise politik Katolisizmle beraber dayanışma mekanizmasının hayat bulduğu sosyal bir forma doğru evrilmiştir.⁶⁴

Katolik Kilise, politik alanda kendisini yeni düzene uyumlama çabalarına 20. yüzyılın başlarında da devam etmiştir. Papa XI. Pius, 1931 yılında "*Quadragesimo anno*" fermanında sosyal hakları savunma ve gerçekleştirme konusunu Katolik Kilisesine bir görev olarak tanımlamıştır.⁶⁵ Onun takipçisi XII. Pius ise bu düşüncüyü devam ettirmiş ancak ifade ve basın hürriyeti ilkesini de doğruluk ve adalet için kullanılmak şartıyla ayrıca kabul etmiştir. Aynı şekilde XII. Pius, doğal olarak insana verili temel insan haklarının tamamını resmen tanımıştır.⁶⁶ Yine de Katolik Kilisesi, İkinci Dünya Savaşı öncesinde tüm dünyada demokratikleşme ve sekülerleşme temelinde tanımlanan modern toplumların anti-tezi olarak görülmüştür. Çünkü Katolik Kilisesinin demokrasiler karşısında şüpheci tutumu İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar devam etmiştir.

Savaş bittiğinde, yani 1945'ten sonra uluslararası demokratikleşme dalgası Kiliseyi de etkilemiş ve bu süreç Kilisenin parlamenter sisteme entegrasyonunu hızlandırmıştır. "Hristiyan Demokrat" partiler birçok Batı Avru-

59 Hesse, a. g. m., s. 65.

60 Uertz, a. g. e.

61 Christliche Demokratie, a. g. e, s. 16.

62 Örneğin Fransız Katolisizmi büyük bir entelektüel alan içerisinde gelişir, ancak aynı etkiyi politik mecrada sergileyemez. Bu hareket kendisini Kilise düşmanlığı yapan devrimci hareketi eleştiren muhafazakarların içerisinde bulur. Joseph de Maistre ve Louis Gabriel Ambroise de Bonald gibi isimler de bu hareket içerisinde yer alır, Becker, "Katholizismus - pluralistische Gesellschaft - Christliche Demokratie. Entwicklungslinien in Deutschland und Frankreich", a. g. m., s. 47.

63 Christliche Demokratie, a. g. e., s. 14.

64 Hesse, a. g. m., s. 85.

65 Schmidt und Rochlitzer, a. g. m., s. 57.

66 XII. Pius, Paepstliche Weihnachtsbotschaft am 24. 12. 1942, *Acta Apostolicae Sedis* 35, 1943, ss. 9-24.

pa ülkesinde etkin hale gelmiş ve hatta Belçika, Luxemburg, Macaristan ve Slovakya gibi ülkelerde iktidar olma imkanı bulmuşlardır.⁶⁷ 1960'lı yıllarda gerçekleşen büyük dönüşüm ise Katolik Kiliseyi modern toplumlarla aynı kulvarda yürüyecek zihinsel ve yapısal bir yenilenmeye götürmüştür. 1963 yılında XXIII. John tarafından yürürlüğe konulan "Pacem in Terris" fermanı ile Vatikan Katolik Kilisesi⁶⁸ kendisini temel insan haklarının savunucusu ve koruyucusu olarak ilan etmiştir.⁶⁹ Özellikle bu dönemde Hristiyan Demokrat kesim, hukukun üstünlüğünü, insani, sivil ve politik haklarının neredeyse tamamının korunmasını demokratik mecralarda talep etmeye başlamıştır.⁷⁰

Almanya'da Siyasal Katolizmin Seyri

Almanya'da Katolisizmin siyasi mecrasından bahsetmeden önce, ülkenin tarihsel olarak gelişimini irdelemek gerekmektedir. Bu durum, özellikle ülkenin geçirmiş olduğu dönüşümü anlamak noktasında faydalı olacaktır. İlk olarak Ortaçağ'da Alman Reich'ında dünyevi ve ruhani güç/şiddet arasında bir ikirciklilik mevcuttur. Bu ayrım çok öncelerde yani 1112'deki "Wormser Konkordatosu"yla oluşmuş ve Kilise/dünyevi iktidar ayrımı o tarihlerde net olarak ortaya konulmuştur. 1448 yılında Alman yerel beylikler, Kilisenin bölgelerdeki alanlarına dair ayrıcalıklarını kendi üzerlerine alarak Kilisenin faaliyet alanları da bir anlamda devletleştirilmiştir. Böylelikle de Katolik Kilise yarı kamusal bir konum elde etmiştir. Ancak 1112'de belirtilen Kilise ve dünyevi iktidar ayrımı, burada yine de korunmuş ve devlet ve Kilise arasındaki güçlü bağ daha da pekiştirilmiş ve melez bir yapıya kavuşmuştur.⁷¹ Ancak süreç içerisinde, Almanya genelinde ciddi mezhepsel savaşlar patlak vermiştir. Bu dönemde yaşanan Reformasyon ve 30 Yıl Savaşları (1618-1648) ülkede ciddi travmalara yol açmıştır. Bu savaşların sonunda Westfalya Barışı ile bölgesel güçler, "cuius regio-eius religio" ilkesine göre hareket etmek durumunda kalmışlardır.⁷² 1555 yılındaki "Augsburg Din Barışı"nda ise ülke genelinde, dinde birlik sağlamak adına her türlü savaş, eylem ve diğer tüm şiddet hareketleri yasaklanmıştır. Bu gelişmeler Protestanlık ve Katoliklik arasında, ülkede

67 Christliche Demokratie, a. g. e., s. 11.

68 Katolik Kilisesi bugün için dünya üzerinde hayatiyetini sürdürmüş en yaygın dini örgüttür. 2015 yılı rakamlarına göre dünya üzerinde 1. 285 milyar kişi Katolik Kilisesine bağlıdır. Dolayısıyla bu kurum 670. 320 rahibe, 415. 656 rahip, 42. 255 diyakoz ve 5. 304 piskopostan oluşan dev bir örgüttür, *Annuario Statisticum Ecclesiae*, Vatikan 2015.

69 Schmidt und Rochlitz, a. g. m., s. 59.

70 Casanova, *Modern Dünyada Kamusal Dinler*, a. g. e., ss. 109-110.

71 Becker, "Katholizismus - pluralistische Gesellschaft - Christliche Demokratie. Entwicklungslinien in Deutschland und Frankreich", a. g. m., s. 41.

72 K. Beyme, *Religionsgemeinschaften, Zivilgesellschaft und Staat Zum Verhaeltnis von Politik und Religion in Deutschland*, Springer, VIII, 2015, s. 34.

bölgesel ve ulusal bir huzur ortamı oluşturmuştur.⁷³ Savaşlar ve barışlar arasında gelişen bu dini yapılanma içerisinde Katoliklik ve Protestanlık dışında sınırlı olsa Kalvinizm de etkili olmuştur.⁷⁴

Bu tarihsel dönüşümü anlattıktan sonra şu söylenebilir ki, Almanya, Fransız Devrimi'nden Birinci Dünya Savaşı'na kadar siyasal Katolik hareketin en belirgin izlenebileceği ülkelerden birisi olmuştur. Ancak Almanya'da siyasal Katolisizm Avrupa'daki seyrinden oldukça farklı ilerlemiştir. Hatta Becker'e göre Alman Katolikliği kendine has bir büyüklükte, "sui generis" bir siyasal, kültürel ve sosyal bir hayat inşa etmiştir. Katolik hareket bir dönem demokrasi ve insan hakları karşıtlığı üzerinden hayat bulmuş, hızlı bir şekilde parlamenterizme uyum sağlamış ancak aynı zamanda milliyetçi güçlerle hareket ederek, bir anda da demokratik alandan uzaklaşabilmiştir. Ancak bu karmaşıklığa rağmen Alman Katolik siyasetinin genel bir tanımını yapmak yine de mümkündür. Becker'e göre Alman Katolisizmi geçmişe özlem duyan, otoriteye saygılı ve sınırlı bir muhafazakarlık içerisinde özgür şekilde sınırlanmış, mezhepsel bir halk hareket şeklinde varlık kazanmıştır. Ayrıca Alman Katolisizmi kendisini parlamenter güç içerisinde konumlandırabilmiş ve Almanya'da modern bir hareket olarak hayat bulmuştur.⁷⁵

Alman Katolisizminin eylemleri incelediğimizde şu görülmektedir ki, Kilisenin odaklandığı ilk konulardan birisi Almanya'da Aydınlanmanın sebebiyet verdiği düşünülen olumsuz gelişmeler olmuştur.⁷⁶ Siyasi anlamda ilk Aydınlanma eleştirisi yapan ise eski Cizvit St. Salvator-Kolleg von Augsburg tarafından oluşturulan Bavyera merkezli Katolik gruptur. Geleneksel yöntemleri uygulayan bu grup ayinleri ve Kilisenin sınırlı yayın organlarını kullanmıştır. 1783 yılında yayınlanmaya başladıkları "*Neueste Sammlung*" Dergisi bu grubun kullandığı modern yayın organlarından birisidir.⁷⁷ Mainz'lı Eski Cizvit Papazı Hermann Goldhagen de aynı şekilde yayınladığı "*Religions journal*" dergisi ile Aydınlanmaya savaş açmıştır. Yine Vestfalya'da da Katolik yayınlar "yanlış" Aydınlanmaya tepki göstermiştir. Örneğin Başrahip Johan Melchior Goeze de Aydınlanmaya karşı çıkmış ve karşı teorilerini oluşturmaya çalışmıştır. Ancak buradaki tartışma tam anlamıyla doğrudan politik bir zeminde gerçekleş-

73 Becker, "Katholizismus - pluralistische Gesellschaft - Christliche Demokratie. Entwicklungslinien in Deutschland und Frankreich", a. g. m., s. 42.

74 Beyme, a. g. e., s. 34.

75 Becker, "Katholizismus - pluralistische Gesellschaft - Christliche Demokratie. Entwicklungslinien in Deutschland und Frankreich", a. g. m., s. 51.

76 Heinz Reif, "Der katholische Adel Westfalens und die Spaltung des Adelskonservatismus in Preussen während des 19. Jahrhunderts", *Westfalen und Preussen, Integration und Regionalismus*, ed. Karl Teppe and Michael Epkenhans, Paderborn 1991, ss. 107-108.

77 Dirsch, a. g. m., s. 55.

memiş daha ziyade muhafazakar Aydınlanma eleştirisi ekseninde teolojik bir yönde hareket etmiştir.

Mezhepler arası evlilik durumunda, çocukların Katolik Kilisesinin esaslarına göre vaftiz ve eğitimden geçirilip geçirilmeyeceği konusundaki tartışma, 1837’de Katolik ruhbanların tutuklanması sonucunu doğurur. Kilise kendisini giderek tehlike altında hissetmeye başlar. Bu çatışmayla birlikte çıkan yeni durum Almanya’da siyasal Katolisizme bağımsız bir hareket boyutu kazandırır.⁷⁸ 1838’den itibaren “*Historisch-Politische Blätter*” gazetesi bu sorunları Katolik siyaset için dile getirdikleri temel hareket alanı olmuştur.⁷⁹

Kilisenin liberalizmle yaşadığı sorunlar özellikle Almanya’daki devrim yıllarında daha da büyür. Alt tabakadaki vatandaşların demokrasiye olan meyilleri gün geçtikçe tehlike olarak algılanır,⁸⁰ hatta Psikopos Hengstenberg, yaşanan 1848 devrim sürecini Tanrı’nın Hristiyanlar üzerindeki laneti olarak nitelendirir.⁸¹ Carl Immanuel Nitzsch ise bu devrimi “*Refahı temelden sarsan bir ayaklanma ve savaş ilanı olarak*” görür. Tanrı’nın kendilerini, liberallerin özgürlük anlayışından koruması için dua ettiğini söyleyen Nitzsch’e göre özgürlüğü politik bir hak olarak görenler aslında, insanı doğal hak adı altında alçaltmaktadırlar.⁸² 18 Mart 1848 yılında, Ernst Wilhelm von Hengstenberg ise “EKZ” Kilise gazetesinde “*Gözümüzün Önünde Ne Meydana Geliyor?*” başlıklı yazısında çürük günahkarların liberal dünya çağrısı ile Tanrı’nın yasalarını hiçe sayarak, Paris’i şiddetlerinin içerisine aldıklarını ve “Tac”ı yok ettiklerini söyler. Yazarın tepkisi, özellikle liberal burjuvazi hareketine ve buna izin veren Fransız aristokrasisine karşı yönelir.⁸³

Bu yıllarda Alman Katolik hareketinin en önemli isimlerinden birisi ise Joseph Görres’tir. Görres, hem teorik hem de politik mecrada Alman Katolisizmine katkı sunanlardan birisidir. Onun ortaya koyduğu düşünceler, o dönemdeki Papalık makamının söylemlerinden oldukça farklı ve reformcu bir bakış açısına sahiptir. Bir anlamda da bu bakış açısı, Almanya’da Katolisizmin parlamentarizmle yakınlaşmasında etkili olmuştur. Görres’e göre Hristiyanlık, “eski düzenin” mirası üzerine “yeni gelişeni” koymalı ve yoluna devam etmelidir. Bunu yapabilmek için ise Kilisenin, Roma ve eski Cermen ilkelerine sıkı sıkıya sarılması gerekmektedir. Buna göre Görres, gelişen devrimci hare-

78 Sven-Uve Schmitz, *Konservatismus-Elemente der Politik*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009, s. 75

79 Schildt, a. g. e., s. 30.

80 Hachtmann, a. g. m., s. 15.

81 Ernst Schubert, *Die evangelische Predigt im Revolutionsjahr 1848. Ein Beitrag zur Geschichte der Predigt wie zum Problem der Zeitpredigt*, Giessen 1913, s. 74.

82 Hachtmann, a. g. m., s. 16.

83 Hachtmann, a. g. m., s. 5.

ketin içerisinde var olabilecek yegane sınıfın İsviçre'nin Katolik kantonları ve Tirol'ün dağ bölgelerindeki Katolikler olduğunu söyler.⁸⁴ Görres, burada mevcut durum içerisinde gerçekçi bir analiz yapmış, ortak iyiyi hedefleyen, anayasal, dengeli ve uyumlu bir devlet düzeni arzu etmiştir.⁸⁵ Onun temel isteği, liberalizmin demokrasi anlayışını almak, sekülerizmin getirdiği Kilise/devlet ayrımını kabul etmek, ancak aynı şekilde Kilisenin etki alanına dair devletin baskı ve yetki alanını sınırlamaktır. Ona göre Kilisenin ve ona bağlı inananların özgürlüğü devlet tarafından baskı altına alınmaması gerekir. Görres'e göre dünya barışının temel şartı, devlet ve Kilisenin ayrılığını kabul etmektir. Ancak Görres, burada birlikte büyümek ve beraber hareket etmek şartıyla bu düşüncüyü salık vermektedir. Görres burada Napolyon iktidarının oligarşisini görmüş ve buna önlem almak adına Almanya genelinde bir Hristiyan demokrasi anlayışının temelini atmaya çalışmıştır.⁸⁶

Bu düşüncenin sonuçları hemen alınmaya başlar. Örneğin 1848 yılında Köln, Mainz ve Münih'te Kilise mensupları, kendilerini gelişen liberal duruma uyumlayarak parlamentarizme eklenirler. Becker bunu Almanya ekseninde siyasal Katolisizmin doğduğu tarih olarak tanımlar. Gün geçtikçe Katolik siyaset daha da güç kazanır. Almanya'daki Katolik partilerin hızlı ve sorunsuz kurulabilmelerini sağlayan unsur ise Almanya'nın federal anayasa sistemidir. Katolik örgütlenmelerin ağırlık noktası ise Rhein-Westfalya, Prusya'nın Silezya bölgesi olan Bayern, Baden ve Hessen'dir.⁸⁷

Bu gelişmelerin ardından, ilerleyen dönemde Frankfurt Paulskirche'nin "Katolik Kulübü" bir halk hareketine dönüşmeyi başarmıştır. Prusya Bölge Parlamentosu'nda 1852'lerde bu Katolik fraksiyonun 54 milletvekili bulunmaktadır. Her daim Katolik haklarını korumak için oluşturulmuş olan bu Katolik Kulüp⁸⁸ 1861'den itibaren 48 vekili bir araya getirerek, parlamentodaki koltuklarının bulunduğu yere atfen, kendilerine "Merkez" (*Zentrum*) adını verirler. Mayıs 1862'de Düsseldorf'lu hukukçu Hermann von Mallinckrodt bu fraksiyon için bir program taslağı hazırlar. Programda Hristiyanlığın öğretileri ve ilkeleri adil ve hür bir devlet için ana koşul sayılır ve dış ilişkilerde ya da ülke içinde olsun, her alanda devrimci eğilimlerle mücadele çağrısı yapılır.⁸⁹ Burada ayrıca Alman Birliği'nin korunması ve Kilisenin kuralları

84 Joseph Görres, *Gesammelte Schriften*, C: 16/1, Köln 1936, s. 10.

85 Joseph Freiherr von Giovanelli, "Bruchstücke zur Geschichte und Charakteristik Tirols", içinde: *Götz von Pölnitz, Aufsätze in den Historisch-politischen Blaettern 1845-1848*, C 2, Köln 1939, s. 221.

86 Becker, "Katholizismus - pluralistische Gesellschaft - Christliche Demokratie. Entwicklungslinien in Deutschland und Frankreich", a. g. m., s. 46.

87 a. g. m., s. 44.

88 Viktor Lukassowitz, *Wir katholiken in der Deutschnationalen Volkspartei*, Breslau 1921, s. 32.

89 Manfred Görtemaker, *Deutschland im 19. Jahrhundert*, Bonn, Entwicklungslinien, 1987, s. 220.

na göre hayat süren Katolik camianın özel alanına her türlü devlet müdahalesinin önlenmesi Merkez'ingörevi olarak belirtilir.⁹⁰ 13 Aralık 1870'de ise Merkez resmi olarak siyasi bir partiye dönüşür.⁹¹ Yeni partiyi Muhafazakar veya Hristiyan-Muhafazakar Halk Partisi olarak adlandırma yönündeki bazı önerilere karşın, ilk ismi olan "Merkez"de mütabık kalınır. 1870 sonbaharında Prusya Meclis seçimleri için hazırlanan "Soest Programı" ise partinin ana hatlarını ortaya koyar. Merkez Parti kuruluş programında kendisini devlet nezdinde ve toplumsal alanda ekonomi ve kültürel konularında Hristiyan anlayışını gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Burada sosyal politika takip edilecek ana konulardan birisi olarak belirlenir. Sermaye ve toprak mülkiyetinin çıkarlarının dengelenmesi ile işçiler, burjuva ve köylü toplulukları içinde güçlü bir orta sınıfın yaratılması ve desteklenmesi bu sosyal politikanın ayrıntıları olarak belirtilir.⁹² Parti, özellikle Katolik otoritesi, Kilisenin hakları ve onun okullarının savunulması üzerinde yoğunlaşmış, Kilisenin özgürlüğünü sağlamak, ailenin korunması ve ebeveyn hakları, endüstri toplumundan kaynaklanan sorunlar ve bunlara yönelik sosyal çözümler bulma amacıyla hareket etmiştir.⁹³ Parti üyelerinden Hukukçu Peter Reichensperger'in 11 Haziran 1870'de "*Kölnischen Volkszeitung*"da çıkan bir yazısında Kilisenin haklarının korunması, mezhepsel okulların muhafazası ve Kuzey Almanya Birliği'nin federal karakterinin sürdürülmesi istenir.⁹⁴ Burada Vestfalya'dan, Renli işçilere kadar çok farklı sosyo-kültürel kökenlerden heterojen bir seçmen kitlesikazanılmaya çalışılır.⁹⁵

1871 yılında Otto von Bismarck'ın uyguladığı politikalar Merkez Parti'yi oldukça sınırlar. Çünkü Bismarck daha ziyade Protestan aristokrasi ile birlikte hareket etmiş ve Katolik Kiliseye karşı bir baskı süreci başlatmıştır. Buradaki temel tartışma noktası, Bismarck'ın Katolik Kilisenin eğitimdeki tekel alanlarına müdahale edip, eğitimi devletleştirme ve ulusal bir sistem kurması çabasıdır.⁹⁶ Bismarck'ın yürüttüğü bu "Kulturkampf"(Kültür Savaşı) Merkez Parti'nin gücünü oldukça sınırlamıştır. Bu gelişmelerden dolayı, her ne kadar partinin Katolik cemaat ve seçmenler arasındaki etkisi büyük olsa da,

90 Olaf Blaschke, "Wider die Herrschaft des modernen Antisemitismus", *Deutscher Katholizismus im Umbruch zur Moderne*, ed. Wilfried Loth, Stuttgart/Berlin 1991, s. 236; Axel Schildt, a. g. e., s. 93.

91 Rudolf Morse, *Die Deutsche Zentrumspartei 1917-1923*, Düsseldorf, 1966, s. 273.

92 Martin Schumacher, *Land und Politik. Eine Untersuchung über politische Parteien und agrarische Interessen 1914-1923*, Düsseldorf 1978, s. 387.

93 Becker, "Katholizismus - pluralistische Gesellschaft - Christliche Demokratie. Entwicklungslinien in Deutschland und Frankreich", a. g. m., s. 51.

94 Schildt, a. g. e., s. 94.

95 Engelsbert von Landsberg-Velen, *Katholizismus und nationale Politik. Vortrag in der Staatspolitischen Arbeitsgemeinschaft der Deutschnationalen Volkspartei in Berlin am 13. Juni 1919*, Haus Westheim, VWA, Münster 1920, s. 170; Axel Schildt, a. g. e., s. 94.

96 Christliche Demokratie, a. g. e., s. 14-16.

parti geniş kitlelere ulaşmakta sıkıntı yaşadığı için Weimar siyasetinde arzu ettiği etkiyi yaratamamıştır.⁹⁷ Merkez Parti 1874 seçimlerinde %30'luk bir seçmen oranına ulaşmış ve Alman meclisinde sadece yüz kadar bir temsilci sayısına ulaşmıştır. Ancak Bismarck'ın 1890'da görevden ayrılmasının ardından Alman Katolik siyaseti yeni bir sürece doğru evrilmiştir.⁹⁸ Bu evrim sürecinde şu söylenmelidir ki, Merkez Parti'nin parlamenter temsilciliklerinin güç kaynağı zengin Katolik dernek yaşamıdır. Bu dernek yaşamı 1890 yılında "Katolik Almanya Halk Derneği" ile üst yapısını bulur ve Kilisenin desteği ile sabit bir örgütlenmeye dönüşür.⁹⁹ Siyasal Katolisizm, kurulan bu yeni yapı ile kendine büyük bir kitle örgütü yaratır. Halk derneği, özellikle sendikalar aracılığıyla örgütlemeye girişir.¹⁰⁰ Bu teşkilat, parti yandaşlarını sosyal demokrasiye karşı mobilize ederken aynı zamanda parti tabanını da kontrol etmede yardımcı olmaktadır. Merkez Parti'nin gücünün kaynağı ise yerel koşullara uyum sağlayabilen adem-i merkezi yapısıdır.¹⁰¹

19. Yüzyıl sona ererken Almanya, tarım toplumundan endüstri toplumuna doğru geçişini tamamlamıştır. Merkez Parti de bu doğrultuda yeni sosyal politikalar geliştirmeye çalışmıştır.¹⁰² 1907'lerde Merkez Parti bu dönüşümü sağlayarak demokratik kitle partisi olma yolunda ilerlemiş, 1914'de 800 bin üyeyi Vestfalya ve Ren bölgesi gibi Katolik bölgelerde biraraya getirmiştir.¹⁰³ Kilisenin, özellikle işçi örgütü sayesinde, bu kitleselleşmeyi sağlamış ve Birinci Dünya Savaşı öncesi tamamen demokratik zeminde hareket eden bir kitle partisine dönüşmüştür.¹⁰⁴ Ancak tabiatına uygun şekilde, dini değerler odaklı ve özellikle de sosyal alanlarla daha ilgili bir parti olma vasfını korumuştur.¹⁰⁵

Son olarak Katolik siyasal hareketin monarşist ve Alman milliyetçisi siyasal çabaların önemli bir ittifak ortağı olduğunu da söylemek gerekir.¹⁰⁶ Her ne kadar Almanya'da siyasal Katolisizm, 1919-1933 yılları arası, Psikopos Keteler'in parlamentarizmin Katolikliğin çıkarlarına uygun olarak kullanılması

97 Becker, "Katholizismus - pluralistische Gesellschaft - Christliche Demokratie. Entwicklungslinien in Deutschland und Frankreich", a. g. m., s. 54.

98 Antonius Liedhegener, "Der deutsche Katholismus um die Jahrhundertwende(1890-1914). Ein Literaturbericht.", *JCSW*, 32, 1991, s. 366.

99 Schildt, a. g. e., s. 95.

100 Clemens von Galen, *Die Pest des Laizismus und ihre Erscheinungsformen. Erwägungen und Besorgnisse eines Seesorgers über die religiös-sittliche Lage der deutschen Katholiken*, Münster 1932, s. 54.

101 Allan Carlson, "Fransız Devrimi'nin Mirasına Hristiyan Demokrat Cevap: Modernizm ve Materyalizmin Eleştirisi", *Muhafazakâr Düşünce: Devrim-I*, Çev. İlknur Türe, 2007, cilt 3, ss. 109-110.

102 Liedhegener, a. g. m., s. 366.

103 Klemens von Oer, *Der Verein katholischer Edelleute Deutschlands. Eine Überblick über seine Entstehungsgeschichte und Entwicklung 1869-1919*, Münster 1919, s. 54.

104 Liedhegener, a. g. m., s. 368.

105 a. g. m., s. 373.

106 Robert G. Moeller, "German Peasants and Agrarian Politics, 1914-1924", *The Rhineland and Westfalia*, Chapel Hill/London 1986, s. 125.

fikrine sadık kalmış ve hatta Katolikler bir anlamda demokratik düzeninin Weimar döneminde taşıyıcısı olmuşlarsa da, Katolik Kilisesine bir seçim imkanı verildiği anda, Kilise tercihini ne yazık ki otoriter rejimlerden yana kullanmıştır.¹⁰⁷ Bu desteği, sadece karşılıklı çıkar birlikteliği tesis etmek amacıyla imzaladığı anlaşmalarla ve çıkardığı genelgelerle yapmamış, aynı zamanda elindeki örgütlerle Faşist hareketi destekleyerek gerçekleştirmiştir. Örneğin 1933 seçimlerinde Hitler'i iktidara taşıyan 92 sandalye desteği Von Pappen liderliğindeki Katolik Merkez Parti'den gelmiştir. Yine Nazileri Almanya'da gücün zirvesine taşıyan 1933 yılındaki "Güç Yasası" (Ermaechtigungs Gesetz) da aynı ittifakın bir sonucu olmuştur. Müller'e göre Katolik Kilisesinin bu rejimlere verdiği desteğin dört ana sebebi vardır. Bunlardan birincisi, Vatikan'ın işgal edilmesi ve Papa'nın şahsına bir zarar verilmesinin önüne geçmektir. İkinci olarak, İtalya, Almanya ve işgal edilen diğer ülkelerde yaşayan Katolik ruhbanlarını ve kurumlarını koruma arzusu buna sebep olmuştur. Üçüncüsü ise, bu ülkelerde yaşayan Katoliklerin Kiliseye karşı yabancılaşmasının önüne geçmektir. Son sebep ise Katolikliğe geçmiş veya Katoliklerle evlenmiş Yahudilerin korunması düşüncesidir.¹⁰⁸ Ancak her ne kadar siyasal Katolisizm, Nasional Sosyalizmle birlikte hareket ettiğini düşünse de bundan herhangi bir fayda sağlayamamıştır. Çünkü Merkez Parti de diğer partiler gibi Nasional Sosyalistlerin iktidara gelmesiyle birlikte baskı görmeye başlamış ve doğrudan kapatılmıştır. Bu mevzu, Katolik hareket açısından yaşadıkları en büyük travmalardan birisi olarak tarihin derinliklerinde durmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ise Merkez Parti'nin yerine "Hristiyan Demokrat Birlik" kurulmuştur.¹⁰⁹ Protestanlarda 1608 anlaşmasını yok sayarak, Katoliklerle birlikte bu birlik ekseninde ortak hareket etmeye başlamışlar ve böylelikle de parlamenter demokrasi içerisinde çoğunluk olmayı başarmışlardır.¹¹⁰ Alman Katolisizminin Protestanlarla sağladığı bu birliktelik ise bugünkü muhafazakar Hristiyan siyasetinin de temellerini atmıştır.

Sonuç

Ortaçağ beylik düzeninden kral devlete, ulus devletten günümüz modern demokratik devletlerine kadar Kilisenin sosyal ve siyasal alana dair büyük bir etkisi olmuştur. Bu süreç içerisinde Katolik Kilisesi hem dünyevi hem de

¹⁰⁷ Uertz, a. g. e.

¹⁰⁸ Dennis C. Mueller, *Reason, Religion, and Democracy*; Cambridge University Press, London 2009, s. 227.

¹⁰⁹ Christliche Demokratie, a. g. e., s. 17.

¹¹⁰ Becker, "Katholizismus - pluralistische Gesellschaft - Christliche Demokratie, Entwicklungslinien in Deutschland und Frankreich", a. g. m., s. 57.

uhrevi olarak tek meşruluk kaynağı olmanın konforunu/tekelci imkanlarını kullanmıştır. Kilisenin karşısında dünyada bu güç alanını sarsacak bir konuma erişebilen başka bir aktör uzun süre ortaya çıkamamıştır. Ancak zamanla dünyada bu tekeli ortadan kaldıracak politik ve sosyal gelişmeler yaşanmıştır. Aydınlanma, modernite, sekülerleşme ve Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan toplumsal ortam ve liberal talepler, Kilisenin etki alanına tırpan vuran gelişmelerdir. Özellikle bu gelişmelerin siyasi alandaki aktörü olarak, Fransız Devrimi, Kilisenin otoritesini ciddi anlamda sarsmıştır. Kilise de bu durum karşısında kendisini korumaya çalışmış, gelişmeleri bir dönem yok saymış ve en sonunda ise reel durumu kabullenerek kendisine politik alanda bir kimlik kazandırmaya çalışmıştır. Siyasal Katolisizm, Kilisenin politik alanda kendisine yeniden hayat bulma arayışının bir ürünüdür. Katolik politik hareket modernizasyon sürecinde varolanı sosyal değişimin karşısında korumaya çalışan yeni düzene karşı bir reaksiyon olarak tanımlanabilir. Katolik sosyal teori, son 150 yıl içerisinde genel olarak gelenekçilikten demokrasi ideallerine doğru istemsiz bir seyir izlemiştir. Bir taraftan liberalizm ve Endüstri Devrimi'nin baskıları, diğer taraftan Katolik Kilisesi örgütlerinin talepleri Vatikan'ın itirazlarını durdurmuştur ve Papalık makamı, zamanla Belçika, Almanya, İtalya, Hollanda, Avusturya ve İsviçre'de Hristiyan partilerin kurulmasına izin vermiştir. Böylelikle politik mecrada Katolik partiler, 1870'lerden itibaren tüm Avrupa'da kurulmaya başlamıştır. Katolik Kilise, kendisini yeni düzene uyumlama çabalarına 20. yüzyılın başlarında da devam etmiştir. Yine de Katolik Kilisesi, İkinci Dünya Savaşı öncesinde, bütün dünya üzerinde demokratikleşme ve sekülerleşme temelinde tanımlanan modern toplumların anti-tezi olarak görülmüştür. Çünkü Katolik Kilisesinin demokrasiler karşısında şüpheli tutumu, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar devam etmiştir. 1945'ten sonra uluslararası demokratikleşme dalgası, Kiliseyi de etkilemiş ve bu süreç kendisinin parlamenter sisteme tam entegrasyonunu hızlandırmıştır. Hristiyan demokrat partiler, birçok Batı Avrupa ülkesinde etkin hale gelmiş ve hatta Belçika, Lüksemburg, Macaristan, Almanya ve Slovakya gibi ülkelerde de iktidar olmuşlardır.

Almanya, Fransız Devrimi'nden Birinci Dünya Savaşı'na kadar siyasal Katolik hareketin en belirgin izlenebileceği ülkelerden birisi olmuştur. Ancak Almanya'da Katolisizmin seyri oldukça farklı ilerlemiştir. Alman Katolikliği kendine has bir büyüklükte, "sui generis" bir siyasal, kültürel ve sosyal hayat inşa etmiştir. 1840'larda başlayan siyasal katolik hareket, ilk önceleri dernekler şeklinde örgütlenmiş ve nihayetinde 1870 yılında Merkez Parti adını almıştır. Bu parti, 1870'lerden İkinci Dünya Savaşı'nın başlarına kadar Alman Katolisizminin parlamento içerisindeki temsilcisi olmuştur.

Alman Katolik Hareketi ise bir dönem demokrasi ve insan hakları karşıtlığı üzerinden hayat bulmuş, hızlı bir şekilde parlamentarizme uyum sağlamış ancak aynı zamanda milliyetçi güçlerle hareket ederek, bir anda demokratik alandan uzaklaşabilmiştir. Katolik Kilisesine bir seçim imkanı verildiği anda, Kilise tercihini ne yazık ki otoriter rejimlerden yana kullanmıştır. Bunun en somut örneği de Nasyonal Sosyalizmin iktidara geliş sürecindeki Katolik hareketin katkısıdır. Özellikle Vatikan'ın işgal edilmesinin ve Papa'nın şahsına bir zarar verilmesinin önüne geçme arzusuyla birlikte, İtalya, Almanya ve işgal edilen ülkelerde yaşayan Katolik ruhbanları ve kurumlarını koruma hissiyatı bu ittifakı doğurmuştur. Ancak her ne kadar siyasal Katolisizm, Nasyonal Sosyalizmle birlikte hareket ettiğini düşünse de bundan herhangi bir fayda sağlayamamıştır. Merkez Parti de diğer partiler gibi Nasyonal Sosyalistlerin iktidara gelmesiyle birlikte, baskı görmeye başlamış ve kapatılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ise demokrasi dalgası Katolik hareketi de sarmış ve onların demokrasiye şüpheli yaklaşımları böylelikle ortadan kalkmıştır. Hatta bu dönemde, Protestanlar Katoliklerle birlikte siyasi olarak bir parti ekseninde ortak hareket etmeye başlamışlar ve böylelikle de parlamenter demokrasi içerisinde çoğunluk olmayı başarmışlardır. Alman Katolisizminin Protestanlarla sağladığı bu birliktelik bugünkü muhafazakar Hristiyan siyasetinde temellerini atmıştır.

Kaynakça

- ALTERMATT, Urs, "Katholizismus und Moderne", *Zur Sozial und Mentalitaetsgeschichte der Schweizer Katholiken im 19. und 20. Jahrhundert*, Zurich, 1989.
- BECKER, Winfried, "1848: Bürgerliche Freiheit und Freiheit der Kirche. Die Religionsartikel der Paulskirchenverfassung boten auch den Vätern des Grundgesetzes Orientierung", in: *Die politische Meinung*, Monatsschrift zu Fragen der Zeit 44 Jg. , 350, 1999, ss. 80-91.
- BECKER, Winfried, "Katholizismus - pluralistische Gesellschaft - Christliche Demokratie. Entwicklungslinien in Deutschland und Frankreich", *Historisch-Politische Mitteilungen*, 3/1, Böhlau Verlag, 2013.
- BEYME, K. , *Religionsgemeinschaften, Zivilgesellschaft und Staat Zum Verhaeltnis von Politik und Religion in Deutschland*, Springer, VIII, 2015.
- BLASCHKE, Olaf , "Wider die Herrschaft des modernem Antisemitismus", *Deutscher Katholizismus im Umbruch zur Moderne*, ed. Wilfried Loth, Stuttgart/Berlin 1991, s. 236-261.
- BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang, "Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation", içinde: *Staat, Gesellschaft, Freiheit*, Suhrkamp, Frankfurt/M 1976.
- CARLSON, Allan, "Fransız Devrimi'nin Mirasına Hristiyan Demokrat Cevap: Modernizm ve Materyalizmin Eleştirisi", *Muhafazakâr Düşünce: Devrim-I*, çev. İlknur Türe, 2007, cilt 3, ss. 107-118.
- CASANOVA, Jose, *Modern Dünyada Kamusal Dinler*, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya, 2014.

- CASANOVA, Jose, *Seküler, Sekülerleştirme; Sekülerizm; Calhoun Craig, VanAntwerpen Jonathan, Juergenmeyer Mark (ed.) içinde*, Nika Yayınevi, Ankara, 2017.
- DIRSCH, Felix, "Katholischer Konservatismus-Literaturbericht und Versuch einer Typologie", *Stand und Probleme der Erforschung des Konservatismus*, ed. Caspar von Schrenck-Notzing, Band 1, Duncker&Humblot, Berlin, 2000.
- EPSTEIN, Klaus, "Die Urspruenge des Konservatismus in Deutschland", *Der Ausgangspunkt: Die Herausforderungen durch die Französische Revolution 1770-1806*, Frankfurt/M, Berlin, Wien, 1973.
- FRANZ, Georg, *Kulturkampf*, Verlag Georg D. W. Callwey, München, 1954.
- FUKUYAMA, Francis, *Siyasi Düzenin Kökenleri*, Profil Yayınları, İstanbul, 2016.
- FUKUYAMA, Francis, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 1992.
- GALEN, Clemens von, *Die Pest des Laizismus und ihre Erscheinungsformen. Erwägungen und Besorgnisse eines Seesorgers über die religiös-sittliche Lage der deutschen Katholiken*, Münster, 1932.
- GASCIONE, Robert, *The Church and Secularity, Two Stories of Liberal Society*, Georgetown Universtiy Press, 2009.
- GIOVANELLI, Joseph Freiherr von, "Bruchstücke zur Geschichte und Charakteristik Tirols", *çinde: Götz von Pölnitz, Aufsätze in den Historisch-politischen Blaettern 1845-1848, C 2*, Köln, 1939.
- GORTEMAKER, Manfred, *Deutschland im 19. Jahrhundert*, Bonn, Entwicklungslinien, 1987.
- GÖRRES, Joseph, *Gesammelte Schriften*, C: 16/1, Köln 1936, ss. 8-13.
- GREUSSING, Kurt, "Transplantat und Eigenwuchs: Liberale Milleus in Voralberg im 19. Jahrhundert", Wilhelm Meusburger (Bearb.): *Norman Douglas – 7. Symposium, Bregenz und Thüringen*, Vlbg., 12. /13. 10. 2012. Feldkirch/Graz 2013.
- HABERMAS, Jürgen, *İletişimsel Eylem Kuramı*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2001.
- HACHTMANN, Rüdiger, "Vormärz und Revolution – vom schwierigen Umgang der protestantischen Geistlichkeit mit der bürgerlichen Moderne", *Evangelische Kirche in Berlin-Brandenburg*, Archivbericht 11, 1999, ss. 5-32.
- HARTELT, Konrad, "Katholische Kirche", *çinde: Axel Freiherr von Campenhausen/Ilona Riedl-Spangenberg/P. Reinhold Sebott, Lexikon für Kirchen- und Staatskircehnrecht*, 2002.
- HESSE, Mathias Möhring, "Politik aus dem Glauben und ethische Auslegung. Zur theologischen Begründung christlicher Gesellschaftsethik als normative Reflexion politischer Glaubenspraxis", *JCSW*, 32, 1991, ss. 65-89.
- HORNER, Franz, "Die neuscholastische Naturrechtslehre zwischen Antimodernismus und moderner Sozialwisseschaft", *Der Modernismus*, Ed. Erika Weinzierl, Graz 1974, ss. 283-302.
- HUNTINGTON, Samuel, *Üçüncü Dalga, 20. Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*, Kıta Yayınları, Ankara, 2007.
- HURTEM, Hans, *Deutsche Katholiken 1918-1945*, Paderborn, 1992.
- KISSINGER, Henry, *Diplomasi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.
- KONRAD ADENAUER STIFTUNG, *Christliche Demokratie: Grundsätze und Politik Gestaltung*, KAS, Köln, 2010.

- L. ANDERSON, Margare, "The Kulturkampf and the Course of German History", *CEH*, Jg. 19, 1986, ss. 82-115.
- LANDSBERG-VELEN, Engelsbert von, *Katholizismus und nationale Politik. Vortrag in der Staatspolitischen Arbeitsgemeinschaft der Deutschnationalen Volkspartei in Berlin am 13. Juni 1919*, Haus Westheim, VWA, Münster 1920.
- LIEDHEGENER, Antonius, "Der deutsche Katholizismus um die Jahrhundertwende(1890-1914). Ein Literaturbericht ", *JCSW*, 32, 1991, ss. 361-392.
- LUBBES, Hermann, *Religion nach der Aufklärung*, Styria, Graz-Wien-Köln1986.
- McBRIEN, Richard P., *The Pocket Guide to the Popes*, Harper Collins, 2006.
- McSWEENEY, Bill, *Roman Catholicism: A Search for Relevance*, Basil Blackwell Publisher, 1980.
- MOELLER, Robert G., "German Peasants and Agrarian Politics, 1914-1924", *The Rhineland and Westfalia*, Chapel Hill/London 1986, ss. 121-135.
- MORSEY, Rudolf, *Die Deutsche Zentrumsparlei 1917-1923*, Düsseldorf, 1966.
- MUELLER, Dennis C., *Reason, Religion, and Democracy*, Cambridge University Press, London, 2009.
- NIPPERDAY, Thomas, *Deutsche Geschichte des 19. Jahrhunderts. Bürgerwelt und starker Staat*, Münih, 1983.
- OER, Klemens von, *Der Verein katholischer Edelleute Deutschlands. Eine Überblick über seine Entstehungsgeschichte und Entwicklung 1869-1919*, Münster, 1919.
- REIF, Heinz, "Der katholische Adel Westfalens und die Spaltung des Adelskonservatismus in Preussen waehrend des 19. Jahrhunderts", *Westfalen und Preussen, Integration und Regionalismus*, ed. Karl Teppe and Michael Epkenhans, Paderborn, 1991.
- SAMUELSSON, Kurt, *Din ve İktisadî Faaliyet: Protestan Ahlâk, Kapitalizmin Yükselişi ve Bilginin Suistimali*, çeviren: Ahmet Uzun, Liberte Yayınları, Ankara, 2018.
- SCHILD, Axel, *Konservatismus in Deutschland*, C. H. Beck Verlag, München, 1998.
- SCHMIDT, Judith und ROCHLITZER, Niels, "Tradition oder Mimese? Die Katholische Kirche und die Menschenrechte", *MRM/Menschen Rechts Magazin*, Heft 1, 2006.
- SCHMITZ, Sven-Uve, *Konservatismus-Elemente der Politik*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009.
- SCHUBERT, Ernst, *Die evangelische Predigt im Revolutionsjahr 1848. Ein Beitrag zur Geschichte der Predigt wie zum Problem der Zeitpredigt*, Giessen, 1913.
- SCHUMACHER, Martin, *Land und Politik. Eine Untersuchung über politische Parteien und agrarische Interessen 1914-1923*, Düsseldorf, 1978.
- TAYLOR, Charles, *Seküler Çağ*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- UERTZ, Rudolf, *Katholizismus und Demokratie*, ApuZ, <http://www.bpb.de/apuz/29234/katholizismus-und-demokratie?p=all>, 2005.
- VERDROSS, Alfred, *Die Würde des Menschen als Grundlage der Menschenrechte*, EuGRZ, 1977.
- VERHULSDONK, Andreas, *Religion und Gesellschaft: Felicite Lammenais*, European University Studies , Frankfurt/M., 1991.
- WALF, Knut, "Die Menchenrechte in der Katholischen Kirche", *Menschenrechte in der Kirche*, ed. Michaela Pilters, 1980, ss. 104-119.

XII. Pius, Päpstliche Weihnachtsbotschaft am 24. 12. 1942, *Acta Apostolicae Sedis* 35, 1943, ss. 9-24.

XIII. Leo, *Päpstliche Enzyklika Rerum Novarum*, 15. 05. 1891, *Acta Sanctae Sedis* 23, 1890-1891, ss. 641-670.

XVI. Gregor, *Enzyklika Mirari vos*, 15 Ağustos 1832, *Acta Gregorii Papae XVII*, I, ss. 169-174.